

NÁPRSTKOVO MUZEUM A SVĚTOVÁ VÝSTAVA V CHICAGU¹

Pavla Hubáčková

The Náprstek Museum and the World Exhibition in Chicago

Abstract: In 1893, the World's Fair was held in Chicago, during which a special building dedicated to women's work was erected. Through the Czech expatriate community, the Náprstek Museum participated in the exhibition and sent a collection of embroidery called The Work of Our Mothers. Alongside Josefa Náprstková, Josefa Humpal Zemanová played an important role in the organisation of the event. For the Czechs, the exhibition was an opportunity not only to raise public awareness of women's work, but also to promote national activities and to establish their identity in relation to Austria. The present study examines how the whole organisational process took place, identifies key participants and evaluates the outcome of the exhibition.

Keywords: Náprstek museum – Josefa Náprstková – Josefa Humpal Zemanová – World's Columbian Exposition 1893 – expatriate community – embroidery – female emancipation

Contact: Mgr. Pavla Hubáčková, Náprstkovo muzeum asijských, afrických a amerických kultur, Betlémské náměstí 1, 110 00 Praha 1, pavla.hubackova@nm.cz

Ačkoliv se v roce 2023 připomíná především 150 let od konání vídeňské světové výstavy, kulaté výročí slaví i o dvacet let později konaná světová výstava, která se odehrávala v Chicagu a nesla přívlastek kolumbovská nebo také kolumbická, jak se dobově říkalo. Světové výstavy představovaly možnost, jak ukázat technické novinky a pochlubit se řemeslnými a uměleckými dovednostmi v konkurenci ostatních národů. Do vzniku Československa Češi ovšem vždy museli vystavovat v rámci Rakouska, v čemž se lišili od uherské části monarchie, která se po rozdělení na Rakousko-Uhersko směla prezentovat samostatně. Možná i kvůli zařazení pod Rakousko zůstává česká aktivita na světových výstavách zmapována jen v dílčích případech a není žádná práce, která by se jí souhrnně zabývala. Zatímco v zahraniční literatuře je téma světových výstav dobře zpracované nejen v otázce jednotlivých výstav, ale i souhrnně, v Čechách vyšla pouze jedna přehledová publikace J. Halady a M. Hlavačky², která českou účast podrobněji neřeší. Návštěvám Čechů na světových výstavách se podrobně věnovala ve své diplomové práci K. Ulmanová.³ Její práce obsahuje řadu užitečných informací i přehled další literatury, zejména francouzské. Rozebrala i dojmy českých

návštěvníků v Chicagu. Vzhledem k sepětí Rakouska a českých zemí se nabízí využít prameny německojazyčné proveniencie a zaměřit se přímo na účast Rakouska.⁴ Pro jednotlivé světové výstavy vždy vycházely dobové katalogy a průvodce, které výstavní pavilony a jejich obsah popisovaly. Jednou z cest, jak získat více podrobností o účasti Čechů, je věnovat pozornost právě jim. Dalším zdrojem je dobový tisk, protože světové výstavy patřily k pečlivě sledovaným událostem. Kompilaci novinových zpráv poskytují tři scrap-booky (tedy výstřížkové knihy) uložené v Náprstkově muzeu, které celý průběh dokumentovaly.⁵ Kromě klasických novinových výstřížků jsou obohaceny o plánky a prospekty, a jeden z nich je věnován výhradně korespondenci týkající se organizace výstavy. Díky své obsáhlosti a ucelenosti poskytují scrap-booky vynikající a téměř vyčerpávající zdroj.

I kvůli absenci přehledové publikace je obtížné zasadit české aktivity v Chicagu do kontextu dalších světových výstav. Přesto lze tvrdit, že zapojení mělo nezanedbatelný emancipační a národnostní význam, který v případě Chicaga souvisel s početnou krajanskou komunitou. Josefa Náprstková výstavu obeslala výšivkami díky impulzu, který

1 Předložená práce vznikla za finanční podpory Ministerstva kultury v rámci institucionálního financování dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace Národní muzeum (DKRVO 2019–2023/15.II.e. 00023272).

2 Jaroslav HALADA – Milan HLAVAČKA, Světové výstavy: od Londýna 1851 po Hannover 2000, Praha 2000.

3 Kristýna ULMANOVÁ, Češi na světových výstavách, diplomová práce, Ústav českých dějin, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Praha 2010. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/36003/150004230.pdf>

4 Například Ulrike FELBER – Elke KRASNY – Christian RAPP, Smart Exports: Österreich auf den Weltausstellungen 1851–2000, Wien 2000. Bohužel jsem neměla k této publikaci přístup.

5 Archiv Náprstkova muzea (dále ANpM), Sběrka Scrap-books (dále jen SB), inv. č. 243, 244, 245.

od krajanů vzešel, a česká účast tak rezonovala v domácím i krajanském prostředí. Několik suvenýrů z chicagské výstavy později obohatilo i muzejní sbírky (např. od Josefa Kořenského nebo Alfréda Baštyře). Tato studie se pokusí osvětlit, jak probíhalo zapojení Náprstkova muzea, kdo se v organizaci celého podniku angažoval a jaké byly výsledky. Kvůli zasazení do kontextu zároveň stručně představí podobu chicagské výstavy a její zvláštnosti.

Cesta ke světové výstavě

Původně se světová výstava měla otevírat u příležitosti 400. výročí objevení Ameriky Kryštofem Kolumbem, ale vzhledem k tomu, že Chicago oficiálně jako pořadatelské město zvítězilo nad New Yorkem teprve na počátku roku 1890, bylo hned jasné, že pokud se má výstava konat v zamýšleném měřítku, jde o nereálný termín. První návštěvníci si tak museli počkat až na 1. květen 1893. Američané Kolumbově cestě přiřkládali obrovský význam, objev západní polokoule roku 1492 dokonce oficiální publikace o historii výstavy pokládala za vůbec největší historickou událost světského charakteru.⁶ Nepřekvapí proto, že ambice pořadatelů nebyly zrovna skromné. Chicagská výstava měla diváky ohromit svou rozlohou, velkolepostí a nákladností. Architekti měli tu výhodu, že k dispozici byla větší využitelná plocha než v evropských metropolích, a tak si mohli dovolit popustit uzdu fantazii. Mezi rozsáhlými výstavními pavilony se rozprostíraly vodní plochy, částečně imitující benátské kanály, ostrovy a plochy zeleně. Přírodní scenérii doplňovaly technické novinky, například ruské kolo – v angličtině nazývané Ferris wheel. Megalomanství však bylo na úkor vkusu, takže ve výsledku vznikaly kýčovitě stavby a dekorace, které kopírovaly evropské i mimoevropské vzory. Američané sice dokázali, že jsou technicky vyspělí, ale z estetického hlediska se nevyhnuli kritice. Národní listy podle dopisu jistého N. L. komentovaly: „*Pro obyčejného Američana musí být však všeho hodně, aby vzbudilo jeho obdiv, neboť ten ne bez příčiny jest považován za jistý druh velkých dětí, které chtějí býti na výstavě překvapeny něčím hodně velikým a nevidaným, massami věcí, představujícími obrovskou sumu, kteráž hlavně na americký mozek, plný cifer, působí. Že pak křiklavost zastupuje zde namnoze vkus a budí ovšem větší pozornost, jest všeobecně známo.*“⁷

Otevření výstavy se nevyvedlo zrovna šťastně. Ten den panovalo studené a deštivé počasí, pavilony nebyly zdaleka dokončeny a všude se ještě horečně pracovalo. Okolí tvořily neupravené cesty, které se vlivem deště změnilly v blátivou břečku, již se přichozí museli brodit. Navštívit výstavu zkráje se tedy nedoporučovalo. Přesto se slavnostního zahájení, kterého se ujal prezident Grover Cleveland, účastnilo asi 300 tisíc lidí. Prezident stisknutím knoflíku uvedl do pohybu elektrickou mašinerii, která předznamenávala megalomanské pojetí celé výstavy. Spustily se fontány, rozezněl se zvukový doprovod, americké vlajky odhalily dva pozla-

cené modely lodí, na nichž Kolumbus připlul do Ameriky, a rozvinuly se vlajky všech dalších vystavujících zemí, které zdobily ostatní budovy.⁸ Čestným hostem zahajovacího ceremoniálu byl i přímý Kolumbův potomek vévoda de Veragua s chotí.

Oficiální pozvání k účasti na výstavě rozeslaly Spojené státy na závěr roku 1890, a ačkoliv ho řada států přijala, vyvíjení další aktivity z jejich strany vážlo. Apatický přístup Američany přirozeně zneklidňoval, utvořili proto delegaci, která se vydala do Evropy, aby výstavu intenzivně propagovala, mimo jiné i ve Vídni, neboť Rakousko-Uhersko k výstavě přistupovalo také poněkud vlažně. Zásadní roli v nakonec úspěšné účasti Rakouska sehrál Anton Palitschek von Palmforst, generální konzul v New Yorku a výstavní komisař. Pro Čechy se stal Palitschek kontroverzní osobností, protože na výstavě způsobil „*otázku jazykovou*“⁹, jak informovaly Národní listy, a vyvolal svým jednáním aféru. V dopravním oddělení vystavoval fotografie Spolek ku povznesení návštěvy cizinců v Praze a okolí.¹⁰ Popis exponátů byl v angličtině a češtině, český nápis ale Palitschek strhl a ponechal jen anglický, což přirozeně ze strany Čechů vzbudilo vlnu nevole. Chicagské listy Palitschka následně označily za „*renegáta nejsprostšího zrna*“¹¹, čímž narážely na jeho poněmčení, a protestně používaly počeštěnou formu příjmení *Palíček*. Čeští krajané z Chicaga pak uspořádali schůzi a přijali rezoluci, kde Palitschkovo jednání odsoudili. Ten se bránil, že již 1. března ustanovil, že všechny nápisy v rakouském oddělení musí být v němčině a angličtině, a pokud vystavovatelé chtějí, mohou přidat další jazyky. Žádný český nápis prý navíc nebyl stržen a nahrazen německým. Hlavním argumentem bylo, že užívání pouze češtiny a angličtiny by mohlo vést k dojmu, že Čechy nepatří k Rakousku. Toto vysvětlení však nemohlo názor Čechů změnit. Nelibost konec konců vyvolával už samotný fakt, že vůbec pod Rakouskem vystavovat musí. Jednalo se však o pravidlo, které se vztahovalo na všechny národy žijící pod cizí vládou. Malou útěchou zůstával fakt, že toto oddělení bylo plné českých výrobků, což bylo kvitováno se škodolibou radostí: „*Kdyby se vzaly odtud české výrobky, zůstalo by celé oddělení pěkně na mizině, neboť zbyla by s těží třetina předmětů, a to právě těch nejméně nápadných a skvostných, jimiž Rakousko na výstavě vyniká.*“¹² Zde je potřeba dodat, že se nezapojilo celé Rakousko-Uhersko, ale pouze Předlitavsko. Uherskou část monarchie nakonec připomínaly pouze kavárna a koncertní pavilon v Midway Plaisance, což byla promenáda představující jakousi formu mezinárodního skanzenu kříženou s pouťovými atrakcemi, která měla především zábavní účel. Namátkou se zde nacházely například dahomejská nebo laponská vesnice, káhirská ulice, japonský a východoindický bazar, čínské divadlo, ruské kolo nebo zvířecí show provozovaná Carlem Hagenbeckem. Rakousko zde vytvořilo kopii ulice Am Graben, jak vypadala za doby Marie Terezie. V domech byly zřízeny obchody, v nichž pracovali řemeslníci, kteří své výrobky návštěvníkům dále pro-

6 Rossiter JOHNSON (ed.), *History of the Worlds Columbian Exposition Held in Chicago in 1893* (Vol. 1.), New York 1897, s. 1.

7 ANpM, SB, inv. č. 243, Chicagská výstava 1. 7/3 1893 – 4/9 1893, s. 21.

8 A Golden Key. *The Perrysburg Journal*. 41, 7, 6. 1893: 3.

9 ANpM, SB, inv. č. 243, s. 56, Národní listy z 11. 7. 1893.

10 Ke členům tohoto spolku patřil i Vojta Náprstek.

11 ANpM, SB, inv. č. 243, s. 49, Chicagské listy z 24. 6 1893.

12 ANpM, SB, inv. č. 243, s. 76, Národní listy z 22. 7. 1893.

Obr. 1. Výšivky ze sbírky Josefy Náprstkové vystavené v ženské budově. U vitríny stojí cestovatelé Josef Řezníček a Karel Kořenský. Sběrka historických fotografií NpM, inv. č. 15.50.

dávali. Kromě toho zde stála kavárna a vystupoval orchestr, který se spolu s posluchači mohl za špatného počasí ukrýt v zastřešené koncertní hale. Midway Plaisance však představovala jen malou část celého výstaviště. Většina exponátů byla soustředěna ve výstavních budovách rozdělených podle oborů, v nichž měla každá země vyhrazenou určitou plochu.

Účast žen

„Byla to krásná myšlenka, vystavět pro ženy zvláštní budovu. Američanky mohou být hrdy na to, že ony byly první, které pamatovaly, že podobnou počtu zasluhuje práce žen.“

Josefa Náprstková v dopise Bertě Potter Palmerové.¹³

Jednou ze zvláštností chicagské výstavy bylo intenzivní zapojení žen. Spojené státy v 19. století představovaly zemi, která nabízela ženám poměrně rozsáhlé možnosti společen-

ského uplatnění. Není proto překvapivé, že zde vznikl pavilon věnovaný čistě produktům ženské práce. Nejednalo se sice o novinku, protože první budova tohoto druhu vznikla už při vídeňské světové výstavě o 20 let dříve,¹⁴ ale chicagská varianta se zhmotnila v mnohem propracovanější podobě. Je potřeba ale zmínit, že původně se s její výstavbou nepočítalo a ženské výrobky měly být zařazeny do odpovídajících pavilonů. Padly tři hlavní důvody. V první řadě ženy chtěly, aby byly jejich výrobky hodnoceny na základě kvality provedení, nikoliv podle pohlaví tvůrce. Druhým argumentem byl poznatek, že řada exponátů byla vytvořena ve spolupráci mužů a žen a nelze od sebe jednotlivé části oddělit. Do třetího potřebovaly některé exponáty speciální zázemí, což by zkomplikovalo stavbu budovy.¹⁵ Dámský výbor (v originále *The Board of Lady Managers*), v jehož čele stála Bertha Potter Palmerová a který dohlížel na ženskou část a organizoval ji, nakonec však přece jen předložil prezidentovi celé

13 ANpM, SB, inv. č. 245, s. 85, český opis dopisu J. Náprstkové pro B. Potter Palmerovou, nedatováno.

14 Susan INGRAM, *Czech Mates: Locating and Gendering the Competing Habsburgian Presences at the World's Columbian Exposition in Chicago in 1893*, in: Agatha SCHWARTZ (ed.), *Gender and modernity in Central Europe: The Austro-Hungarian monarchy and its legacy*, Ottawa 2010, s. 65–80.

15 Rossiter JOHNSON (ed.), *History of the Worlds Columbian*, (Vol. 1.), s. 199.

Obr. 2. České knihy v knihovně ženské budovy, vlevo jsou pro srovnání svazky zasláné z Německa. Na zadní straně je rukou J. Náprstkové připsáno: „České knihy darované do oddělení ženského[.] obstarala vše slč. Karla Máchová.“ Sběrka historických fotografií NpM, inv. č. 34.42.

výstavy Lymanu Gageovi návrh na zřízení ženské budovy.¹⁶ V duchu celého podniku ji měla navrhnout architektka. Při vypsání soutěže bylo určeno, že upřednostněna bude „jednoduchá a klasická budova ve světlých barvách“¹⁷. Návrhů přišlo celkem 13 a vítězně ze soutěže vyšla Sophia G. Hayden. Výstava ženské práce měla velký význam i pro Češky. Představovala možnost se pomocí předvedení materiální i duchovní kultury národnostně vymezit a upozornit ve světě na české aktivity.

Světová výstava a Náprstkovo muzeum

Vojta Náprstek se díky svému pobytu v Americe mezi lety 1848 a 1857 dlouhodobě zajímal o tamější dění, vedl s krajanou korespondenci a při jejich občasných návštěvách ve staré vlasti je pravidelně hostil v domě U Halánků. Je proto přirozené, že světová výstava v Chicagu nemohla uniknout jeho zájmu.

Nebyl to ovšem Náprstek, kdo byl osloven, aby se výstavy zúčastnil, ale jeho žena. Josefa Náprstková se systematicky věnovala sbírání lidového vyšívaní, které nazývala *práce našich matek*. Ačkoliv se ženský pavilon neomezoval pouze na předměty tradičně vyráběné ženami, právě rukodělné textilní výrobky tvořily jeho podstatnou součást. Vystavení této

sbírkou se tak přímo nabízelo. Zajistit, aby k tomu došlo, bylo však ve výsledku mnohem komplikovanější, než se na úvod zdálo, a během organizace docházelo k mnoha nedorozuměním. Celou historii v srpnu 1895 shrnula a okomentovala chicagská krajanka Růžena A. Wisteinová, která dle svých slov byla od začátku do celé záležitosti zasvěcena.¹⁸ Podle Wisteinové vyšel první impulz, aby se na výstavě objevilo české vyšívaní, z Dámského odboru Matice školské, který sídlil v Chicagu. Osloven byl Soběslav Pinkas, předseda Výboru pro šíření národního vyšívaní, Eliška Krásnohorská a Josefa Náprstková. První dva se rozhodli výstavy neúčastnit, ale Náprstková na výzvu zareagovala. Nabídla se, že pošle nějaké starší exponáty, od nichž má více exemplářů, za podmínky, že budou všechny výdaje s tím spojené kryté. Dámský odbor se ovšem usnesl, že pokud nebudou mezi starými vystaveny i moderní výšivky, nemá smysl cokoliv posílat, a v tomto smyslu Náprstkové odpověděl. Toto původní stanovisko však není v dochované korespondenci archivu Náprstkova muzea vůbec zdokumentováno, je třeba se tedy spokojit pouze se zmínkou od Wisteinové. Podstatné ovšem je, že se tím celá záležitost neuzavřela, protože se do organizace vložily další osoby, zejména Josefa Humpal Zemanová, která se původním stanoviskem odradit nenechala. „*Jsem mladá a tu přirozeně plná energie a illusie. Vše zdá se mně možné – a vidouce ty hrozné nedostatky našeho lidu zde, jsem hnána mým nadšením a láskou k němu často do věcí, které se chladnějším a zdoluhavějším zdají býti zhora nemožné.*“¹⁹ Tak se později vyjádřila v dopise Josefě Náprstkové, když hodnotila své působení. Byla to právě Humpal Zemanová, která se o existenci českého vyšívaní zmínila Bertě Potter Palmerové. Ta na konci července roku 1892 oslovila dopisem přímo Josefou Náprstkovou a vyjádřila naději, že vznikne výstavní výbor, který by celou činnost v Čechách koordinoval. Započalo tedy intenzivní dopisování a organizování. Kromě vybrání samotných kusů výšivek, které se do Ameriky pošlou, bylo třeba zajistit výstavní místo, pojištění a dopravu.

Z počátku se ani jeden z bodů nejevil jako problém. Čechoameričanky slíbily finančně přispět, Potter Palmerová se zaručila za patřičné místo, a tak už 4. listopadu psala Humpal Zemanová do Prahy: „*Můžete však již připravovat věci k dopravě, neb není více pochybností, že věc jest úplně urovnána.*“²⁰ Šlo ovšem o ukvapený závěr. Ačkoliv organizaci zastřešoval Spolek českých žen ve spojených státech pro světovou výstavu r. 1893, v jehož čele stála Klementina Nováková, na pozici místopředsedkyně působila Barbora Pitte, a Humpal Zemanová zde měla roli tajemnice, neprobíhala jednání vždy zcela koordinovaně. Vztahy Humpal Zemanové s ostatními ženami navíc nebyly pravděpodobně nekonfliktní, což se odráží i v novinových článcích, které jí hlavně po konci výstavy ostře kritizovaly, k čemuž se ještě dostaneme.

První trhliny se začaly objevovat ve chvíli, kdy původně slíbené výstavní místo najednou nebylo pro české vyšívaní k dispozici podle předchozí úmluvy. Nově Potter Palme-

¹⁶ Tamtéž, s. 202.

¹⁷ Tamtéž.

¹⁸ ANpM, SB, inv. č. 243, s. 326–7, Ještě o tom českém vyšívaní, Svornost, 8. 8. 1895.

¹⁹ ANpM, SB, inv. č. 245, s. 109, dopis J. Náprstkové od J. Humpal Zemanové z 12. 12. 1893.

²⁰ ANpM, SB, inv. č. 245, s. 13, dopis J. Náprstkové od J. Humpal Zemanové z 4. 10. 1892.

Obr. 3. Ženská budova. Sbíрка historických fotografií NpM, inv. č. 163.23.

rová oznámila, že Češky musí zažádat o místo u rakouského dámského komitě ve Vídni, jehož předsedkyní byla arcivévodkyně Marie Terezie. S výstavkou českého vyšívaní Potter Palmerová nicméně počítala, protože Rakousko získalo o 70 čtverečních stop navíc právě kvůli tomu, aby je poskytlo Českům. První reakce Náprstkové směrem k dámám do Chicaga byla, že se u vídeňského komitě hlásit nehodlá, protože místo jí už přece Potter Palmerová slíbila. Neolibost vyvolávala skutečnost, že vídeňský komitě se ustavil teprve v lednu 1893, zatímco Češky začaly jednat o výstavě mnohem dřív, navíc i zde se projevovala všudypřítomná česko-německá rivalita. Jednání komplikovala časová tíseň – pozdější ustanovení rakouského komitě souviselo s laxním postojem Rakousko-Uherska k chicagské výstavě. Roli v tom hrály vztahy poškozené vlivem McKinleyho zákona, který zvedl importní cla, a tím poškodil ta odvětví rakousko-uherského hospodářství, která se silně orientovala na vývoz do Spojených států.²¹ Ženám v Americe ale docházela trpělivost a do Prahy napsaly, ať se Češky buď o místo přihlásí, nebo ať nic neposílají. Náprstková odpověděla, že se u rakouského komitě hlásit nebude, což ale záhy přehodnotila a pustila se do jednání, které probíhalo prostřednictvím hraběnky Anny Thun-Hohensteinové, manželky českého místodržitele Františka Thun-Hohensteina. K žádnému konkrétnímu výsledku se ale neblížilo. Od vídeňského komitě

přišla zpráva, že o sbírce Náprstkové vůbec nevědělo, takže nemůže žádné místo slíbit. Nejistá situace se prodlužovala, komitě se stále vymlouvalo a nebylo schopno nic určitého slíbit. Čechoameričanky se rozhodly situaci rozseknout a na 19. února svolala předsedkyně Klementina Nováková schůzi, ovšem bez vědomí Humpal Zemanové. Nováková podala vysvětlení a vyzvala přítomné, aby rozhodly, co bude dál. Vzhledem ke krátké době do zahájení výstavy a nemožnosti se něčeho konkrétního dohodnout, se spolek rozešel a poslal do Prahy telegram „*send nothing[.] our club dissolved*“²². Komplikované situace si všiml i Karel Jonáš, čechoamerický vydavatel a politik, který se v dopise Josefě Náprstkové svěřil s postojem české krajanské komunity: „*Paní Nováková psala, že pro tu věc jeví se v Chicagu hrozně málo zájmu; viděl jsem, že ‚Svornost‘ vůbec brojí proti vystavení věci od Vás zaslaných a je samá stížnost na ženy v Čechách; a Chic. Listy zase odsuzují ten ženský klub v Chicagu; a tak se to tam všechno mele, jako vždy a při všem. Nebylo však mezi 65 tisíci Čechy chicagskými jediného člověka, který by pro věc chtěl něco učinit, mimo paní Novákovou, a ještě snad dvě, tři paničky.*“²³

Josefa Náprstková však zájem o vystavení výšivek neztratila. I když se k ní dostal pokyn, aby nic neposílala, rozhodla se nezhodit měsíce práce a dotáhnout úsilí do konce. Celou zásilku poslala prostřednictvím brémské firmy Kareš

21 Officieller Bericht der K.K. Österr. Central-Commission für die Weltausstellung in Chicago im Jahre 1893, Wien 1894.

22 ANpM, SB, inv. č. 245, s. 38, telegram J. Náprstkové od K. Novákové.

23 ANpM, SB, inv. č. 245, s. 70, dopis J. Náprstkové od K. Jonáše z 19. 4. 1893.

Obr. 4. Ženská budova. Sběrka historických fotografií NpM, inv. č. 164.4.

a Stotzky. Když se bedny s cenným nákladem konečně podařilo dostat přes oceán do Chicaga, začala ještě anabáze s jejich hledáním. Ačkoliv v dubnu už byly na místě, nedopatřením se o jejich dopravení nikdo nedozvěděl. Dejme opět slovo R. Wisteinové: „(...) *nebýt paní Kl. Novákové, nevím, zdali by věci ty byly vůbec na výstavě, neb ona je musela po zdejších nádražích napřed hledati. Když je našla a postarala se, by byly na výstavu dopraveny, tu již každý ať kdokoliv, je tam mohl do skříně uložit a české veřejnosti říci, že má velkou zásluhu o veškerou tu práci.*“²⁴ To byla náražka na Humpal Zemanovou, která se později postarala o instalaci do vitrín společně s Berthou Engelovou z Vídně.

Pořád ale zbýval ten hlavní problém – jak zajistit, aby výšivky byly vystaveny? Náprstková se nakonec rozhodla k jednoduchému, ale účinnému kroku – všech 200 kusů výšivek darovala prostřednictvím Potter Palmerové městu Chicagu s tím, aby po skončení výstavy přešly do vlastnictví muzea, které mělo být nově zřízeno. Starost jí zůstávala jediná: „(...) *jen jediné mám teď přání, aby se výšivky ty líbily; pak na všechny nepřijemnosti, které jsem měla, zapomenu; neb i v amerických časopisech jsem všelico četla, co mě bolelo.*“²⁵ Místo vystavení mohla Humpal Zemanová vybrat, takže zvolila dobře osvětlenou část u vchodu do Gallery of Honor. České výšivky slavily úspěch, ačkoliv Klementina Nováková litovala, že se nepodařilo získat i moderní exempláře, v jejichž velkoleposti

se ostatní národy předháněly. Hodnota českého vyšívání spočívala spíš v sentimentální rovině – šlo o práci „prostých žen“ vyrobenou podle vzorů, které se předávaly z generace na generaci. Přesto se podařilo obecenstvo pro českou výstavku nadchnout, a to i díky řečnickému nadání Humpal Zemanové, která výšivky oficiálně prezentovala výstavnímu výboru spolu s Marií Blahníkovou.

Doposud nebylo zmíněno, že spolu s výšivkami bylo na výstavu zasláno ještě více než 300 kusů knih českých autorek, o což se zasloužil Spolek českých učitelek. Korepondenci související s organizací vedla učitelka a spisovatelka Karla Máchová, která se na výstavu i osobně podívala, a společně s Annou Roeslovou a Humpal Zemanovou potom procestovala Spojené státy až na západní pobřeží.²⁶ Dochoval se soupis odeslaných děl, z něhož je patrné, že od řady spisovatelek na výstavu putovalo jejich kompletní dílo. Zastoupena byla beletrie i prakticky zaměřená literatura, například kuchařky. Kromě knih bylo k zásilce přidáno ještě několik časopisů, kde v roli redaktorek působily ženy, a hudebniny. Všechny svazky byly umístěny do oddělení ženské knihovny, které se nacházelo v ženské budově, a soustřeďovalo přes 7 000 svazků v osmnácti různých jazycích. Už po zahájení výstavy se směrem k Josefě Náprstkové objevila ještě prosba od Clary Doty Batesové, aby přispěla do dětského pavilonu dětskými knihami a časopisy. Náprst-

24 ANpM, SB, inv. č. 243, s. 326–7, Ještě o tom českém vyšívání, Svornost, 8. 8. 1895.

25 Listy z Čech, Slavie 32, 1655, 14. 6. 1893: 4.

26 Zprávy spolkové a školní, Ženské listy 21, 11, listopad 1893: 213; SB, inv. č. 243, s. 15, Hlas národa, 20. 5. 1893.

ková ji vyslyšela, shromáždila od autorů a nakladatelů celkem 164 svazků a přidala ještě hračky a nábytek – například jesle nebo kolébku. Dětská budova nabízela prostor pro velké i malé návštěvníky. Dospělé seznamovala s pokroky ve výchovných metodách a informovala je o správné péči, děti si zde mohly hrát. Doplňkovou činnost tvořily přednášky o životě dětí v různých kulturách.

Hořká dohra

Jak už bylo zmíněno, po skončení výstavy se měly výšivky i knihy stát součástí nového muzea. Místo toho byly v lednu 1894 přeneseny do skladiště. Ačkoliv výstavní předměty nepodléhaly clu, u těch, které nebyly po konci výstavy poslány zpátky do země původu, k proclení přesto došlo. Protože u české sbírky clo nikdo nezaplátil, hrozilo, že bude prodána, což se později opravdu stalo. Předměty se dostaly do rukou dražebníka Samuela Winternitze a dámy je musely odkoupit zpět. Slabou útěchou mohla být jen skutečnost, že do dražby se dostalo i několik výstavek z jiných států, takže Češky neřešily tento problém samy. I když vzácná zásilka Josefy Náprstkové byla nakonec opětovně vykoupena, a tím zachráněna, hořká pachuč zůstala. Aféru komentovaly noviny a kritizovaly hlavně Josefu Humpal Zemanovou. Svornost psala, že „*hlavní vinu [nese] pouze osoba, která samovolně vnutila se zdejšími dámám za zastupitelku a vystupovala všude co reprezentantka českých žen*“.²⁷ Vyčítala jí, že „*když již ze všeho nekoukala žádná sláva*“,²⁸ nezajímala se o to, co se s exponáty stane. Stejný komentář na adresu Humpal Zemanové připojil i Pokrok západu. Dál udával, že Winternitz výšivky koupil za 80 a prodal je za 1000 dolarů.²⁹ Je otázkou, jestli tato suma odpovídala realitě, nebo zda šlo pouze o tehdy běžný projev antisemitismu a ztotožnění Židů s vyděračskými praktikami. Humpal Zemanová přirozeně těžce nesla útoky na svou osobu a v dopise Náprstkové se svěřila, že je rozhodnutá stáhnout se z veřejného života. Kritiku své osoby vnímala jako projev závisti a zdůrazňovala, jak moc za české ženy bojovala.³⁰

Obligátní otázka „kdo za to může“ sice nebyla zodpovězena (respektive každý na ni měl svoji odpověď), ale dala prostor k úvahám o české povaze. Komentář ve Svornosti tepal zejména snahu zavděčit se cizincům bez ohledu na to, jestli se vyznačují lepšími vlastnostmi nebo schopnostmi. Hlavně u výšivek a knih narážel na to, že šlo o zbytečnou velkorysost, která se mine účinkem. „*Kdo zná jen trochu zdejší poměry, pochopí snadno, jakou cenu má podobný prezent u milionářky Potter Palmerové, která se blýská v popředí všech podniků jen pro slávu*“.³¹ Rozladění panovalo i kvůli knihám, které by autor komentáře viděl raději v rukách žen z Dámského odboru Matice školské, protože vznikaly obavy, že „*budou tam někde jako Popelka zastrčeny v koutě a možná, že někdy nějaká zvědavá lejdý nad jejich*

podivnými tituly nakrčí nos“.³² A co Josefa Náprstková? V deníku, který si vedla, není o událostech, k nimž po konci výstavy došlo, žádná zmínka. Měla jiné starosti, a navíc v záznamech z celého roku 1895 jasně převažuje velká bolest ze ztráty Vojty, který zemřel v září 1894.³³

Závěr

Účastí Josefy Náprstkové se v praxi projevilo spojení americké krajanské komunity s Náprstkovým muzeem. Zároveň se ukázalo, že na obou stranách oceánu existovaly problémy, které organizaci komplikovaly. V Chicagu to byl střet Josefy Humpal Zemanové s ostatními členkami organizačního týmu. Humpal Zemanová byla sice nadšená a odhodlaná, zároveň ale měla tendenci se ukvapovat, nedotahovala věci do konce, a vytvářela tak zmatek, čímž si proti sobě poštvála ostatní krajanky. Na druhou stranu měla výborné rétorické dovednosti a dovedla poutavě zprostředkovat národnostní situaci a emancipační problémy českých žen, v čemž byla její role nezastupitelná. Zdůrazňovala, že ačkoliv směřují k stejným cílům jako jiné ženy civilizovaného světa, v první řadě bojují za práva svého národa.³⁴ Na druhé straně oceánu musela Josefa Náprstková vyřešit problém s rakouským komitét, které vstoupilo nečekaně do hry. Aby se výšivky vůbec podařilo vystavit, musela nakonec přikročit k jejich darování budoucímu chicagskému muzeu. Na příkladu zapojení do výstavy se tak ukazuje dynamika mezi konkrétní skupinou krajanů navzájem, jejich vztah vůči Čechům ve staré vlasti i postoj obou skupin k rakouské ústřední moci.

Archivní prameny

Archiv Náprstkovy muzea, Sbíрка Scrap-books, NAD 62, inv. č. 243, kart. 42, Chicagská výstava 1. 7/3 1893 – 4/9 1893.

Archiv Náprstkovy muzea, Sbíрка Scrap-books, NAD 62, inv. č. 244, kart. 42, Chicagská výstava 2.

Archiv Náprstkovy muzea, Sbíрка Scrap-books, NAD 62, inv. č. 245, kart. 42, Dopisy týkající se světové výst. v Chicagu 1893.

Periodika

A Golden Key. The Perrysburg Journal 41, 7, 6. 5. 1893: 3. Pokrok západu 21, 31, 47; 22, 2, 4, 5, 9; 24, 17–19, 23.

Listy z Čech. Slavie 32, 1655, 14. 6. 1893: 4.

Československé národní vyšívání z Průmyslového muzea Náprstkových v Praze a knihovna děl českých žen na světové výstavě v Chicagu, Světozor 27, 41, 25. 8. 1893: 492.

Naše vyobrazení. Josefa Humpalová-Zemanová, Světozor 27, 30, 9. 6. 1893: 360.

27 O tom českém vyšívání, Svornost 20, 257, 7. 8. 1895: [4].

28 Tamtéž.

29 Češi v Americe, Pokrok západu 24, 19, 21. 8. 1895: 11.

30 ANpM, SB, inv. č. 245, s. 96, dopis J. Náprstkové od J. Humpal Zemanové.

31 Ještě o tom vyšívání, Svornost 20, 262, 13. 8. 1868: [2].

32 Tamtéž.

33 Viz Milena SECKÁ – Martin ŠÁMAL, Byl to můj osud...: Zápisky Josefy Náprstkové, Praha 2014.

34 Mary KAVANAUGH OLDHAM EAGLE (ed.), The Congress of Women Held in the Woman's Building, World's Columbian Exposition, Chicago, U.S.A., 1893, Chicago, Philadelphia 1894, s. 127–130.

Svornost 20, 257, 258, 262, 266.
Zprávy spolkové a školní, Ženské listy 21, 11, listopad
1893: 213.

Literatura

Jaroslav HALADA – Milan HLAVAČKA, Světové výstavy:
od Londýna 1851 po Hannover 2000, Praha 2000.

Susan INGRAM, Czech Mates: Locating and Gendering
the Competing Habsburgian Presences at the World's
Columbian Exposition in Chicago in 1893, in: Agatha
SCHWARTZ (ed.): Gender and modernity in Central
Europe: The Austro-Hungarian monarchy and its legacy,
Ottawa 2010, s. 65–80.

Rossiter JOHNSON (ed.), History of the Worlds Columbian
Exposition Held in Chicago in 1893 (Vol. 1.), New York
1897.

Rossiter JOHNSON (ed.), History of the Worlds Columbian
Exposition Held in Chicago in 1893 (Vol. 3.). New York
1897.

Mary KAVANAUGH OLDHAM EAGLE (ed.), The Con-
gress of Women Held in the Woman's Building, World's

Columbian Exposition, Chicago, U.S.A., 1893, Chicago,
Philadelphia 1894.

Officieller Bericht der K.K. Österr. Central-Commission
für die Weltausstellung in Chicago im Jahre 1893, Wien
1894.

Chaim M. ROSENBERG, America at the Fair: Chicago's
1893 World's Columbian Exposition, Charleston, SC
2008.

Milena SECKÁ, Jen Náprstková, prosím...: neobyčejný ži-
vot v dobových pramenech, Praha 2016.

Milena SECKÁ – Martin ŠÁMAL, Byl to můj osud...: zá-
pisky Josefy Náprstkové, Praha 2014.

The World's Columbian Exposition Illustrated: March 1892
to March 1893, Chicago 1983.

Kristýna ULMANOVÁ, Češi na světových výstavách,
diplomová práce, Ústav českých dějin, Filozofic-
ká fakulta Univerzity Karlovy, Praha 2010. Do-
stupné z: [https://dspace.cuni.cz/bitstream/han-
dle/20.500.11956/36003/150004230.pdf](https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/36003/150004230.pdf)

Unsere Weltausstellung. Eine Beschreibung der Columbis-
chen Weltausstellung in Chicago, 1893, Chicago 1894.